

napisao
written by

Bojan Mucko

O stanju nacije Andreje Kulunčić – normalizacija između redaka

autorica
author

Andreja Kulunčić

fotografije photographs by

Domagoj Blažević
Ivo Martinović
Zvonimir Ferina
arhiva Galerije Miroslav Kraljević

On the State of the Nation by Andreja Kulunčić – normalization between the lines

Postavljanje pitanja o *stanju nacije* na prvi pogled može izgledati esencijalistički, jer kao da pretpostavlja stabilnost nacionalnog entiteta, mogućnost kvantifikacije hrvatstva. Upravo suprotno, pitanje postavljeno istoimenim projektom Andreje Kulunčić zadire u relacijske strukture toga entiteta i podsjeća da je nacionalni identitet diskurzivni, odnosno performativni konstrukt. On se gradi pokoravanjem dominantnom društvenom diskursu, a procesuiru se održavanjem granica prema nacionalno nepoželjnim kategorijama.

Raising questions about *the state of the nation* may seem essentialist at first glance, because it seems to assume the stability of the national entity, the possibility of quantifying what it means to be Croatian. On the contrary, the question asked by the eponymous project of Andreja Kulunčić goes into the relational structure of this entity, reminding us that national identity is a discursive and performative construct. It is built by submitting to the dominant social discourse, and processed by maintaining the borders against nationally undesirable categories. The social groups that fall into the categories of otherness in the process were examined by Andreja Kulunčić in her project realized in 2008 and produced by Gallery Miroslav Kraljević.¹

NATIONAL DIAGNOSTICS The goal of the one-year research in the first phase of the project was the detection of socially vulnerable minorities: those individuals who are attributed the status of otherness in their everyday interaction with

¹ The project *On the State of the Nation* was made within the broader international project *Zemlja ljudskih prava* (*Land of Human Rights*) together with the curators Ivana Bago and Antonija Majača.

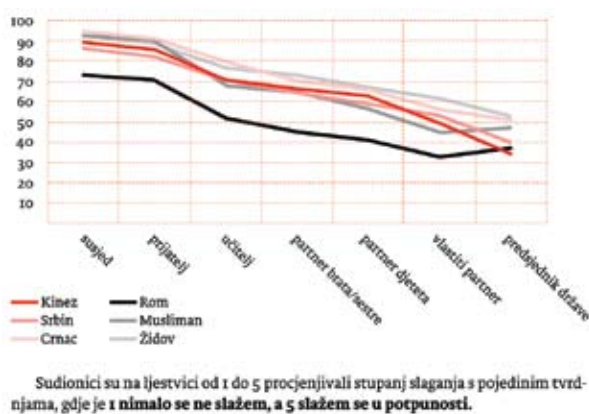

Društvenim grupama koje u tom procesu postaju nositeljima kategorija drugotnosti bavila se Andreja Kulunčić u projektu ostvarenom 2008. godine u produkciji Galerije Miroslav Kraljević.¹

NACIONALNA DIJAGNOSTIKA Cilj jednogodišnjeg istraživanja u prvoj fazi projekta bio je detekcija socijalno ugroženih manjina, odnosno onih pojedinaca kojima se u svakodnevnoj interakciji s prosječnim, bijelim, heteroseksualnim Hrvatom katolikom atribuiru status drugotnosti. Andreju Kulunčić zanimala je veličina *socijalne distance*, odnosno statistička kvantifikacija fizičkog i mentalnog razmaka s kojim dominantne društvene strukture pristupaju manjinama. Autorica je istraživanje osmislila u suradnji s filozofom Hrvojem Jurićem, psihologinjom Anitom Lauri Korajlijom, antropologinjom Sanjom Potkonjak i sociologinjom Višnjom Vukov. Uz pomoć studentica i studenata psihologije u Zagrebu provedeno je anketno istraživanje na uzorku od dvjesto ispitanika. Anketom

¹ Projekt *O stanju nacije* ostvaren je u sklopu širega, međunarodnog projekta *Zemlja ljudskih prava* (*Land of Human Rights*) u suradnji s kustosicama Ivanom Bago i Antonijom Majačom.

Andreja Kulunčić

the average white heterosexual Catholic Croat. Andreja Kulunčić was interested in the size of *social distance*, the statistical quantification of the physical and mental distance used by the dominant social structures when they approach minorities. The author designed the study with the help of the philosopher Hrvoje Jurić, the psychologist Anita Lauri Korajlija, the anthropologist Sanja Potkonjak and the sociologist Višnja Vukov. Helped by Zagreb psychology students, they conducted

Naslovnica projektne knjižice izdane u sklopu izložbe u Galeriji Miroslav Kraljević: Andreja Kulunčić, *O stanju nacije*, 2008. Dizajn: Ruta.

The cover page of design book published as part of exhibition in Miroslav Kraljević Gallery: Andreja Kulunčić, 'On the State of the Nation,' 2008. Design: Ruta.

Dijagram prikazuje rezultate istraživanja socijalne distance, tj 'prihvaćanje pojedinih odnosa s pripadnicima nacionalnih i vjerskih manjina'. Preuzeto iz projektne publikacije *O stanju nacije*.

The diagram shows the results of a social distance survey, in other words, 'acceptance of individual relationships with members of national or religious minorities.' Taken from the design publication *On the State of the Nation*.

▲ Izložbeni postav ARCHIsquada u Galeriji MK: u prednjem planu – promjenjivi prostor za radionice i predavanja. Stražnji plan, desno – istraživački prostor s interaktivnim arhivom. Stražnji plan, lijevo – zatvoreni audio-video studio.

▲ Exhibition display by ARCHIsquad in MK Gallery. Foreground – modifiable space for workshops and lectures. Background, right – research space with interactive archive. Background, left – closed audio-video studio.

▲ I izlozi Galerije MK, za vrijeme trajanja izložbe, imali su komunikacijsku funkciju: 'Zidovi galerije i vanjska staklena stijena donose fragmente iz različitih faza istraživanje i funkcioniraju kao poveznice različitih segmenata projekta'. Preuzeto iz projektne publikacije O stanju nacije.

▲ MK Gallery windows as well had communicational function while the exhibition was open: 'Walls of the gallery and the outside glass wall bring fragments from different phases of research, and they function as connections of different segments of the project.' Taken from the design publication *On the State of the Nation*.

a survey research on a sample of two hundred people. The survey attempted, among other things, to determine the respondents' degree of tolerance to a neighbour's homosexuality, the possibility of accepting a Chinese as the partner of their child, or accepting a Roma as the country's president. The respondents gave their views on gay marriage and the free movement of asylum seekers, the legalization of prostitution and the legal right to abortion. ¹ It opened up socially sensitive issues that are not frequently the topics of everyday conversation. In the second phase of the project, the evaluation of responses was the basis for identifying three minority groups to which the respondents showed the greatest reservations: homosexuals, Roma and Chinese. Thus, the attributes of one sexual and two ethnic minorities appeared to be undesirable elements in the package of the dominant (national) identity. Interestingly, the threshold of tolerance towards these groups turned out to be extremely high. Andreja Kulunčić puts it on a par with Scandinavian countries, because as many as 86% of respondents would like to have a Chinese friend, and 72% would have Roma neighbors.² However, the height of the tolerance threshold

² From the article titled 'Andreja Kulunčić talks to Dea Vidović', published on the Kulturpunkt website in January 2009.

oris, number 64, year 2010

se pokušalo, između ostalog, doznati stupanj ispitanikove tolerancije prema susjedovoj homoseksualnosti, mogućnost prihvatanja Kineskinje kao životne partnerice svog djeteta ili Roma kao predsjednika države. Tražilo se mišljenje o homoseksualnim brakovima i slobodnom kretanju azilantata, o legalizaciji prostitucije i zakonskom pravu na pobačaj. ¹ Otvorila su se socijalno osjetljiva pitanja koja nisu česte teme svakodnevnih razgovora. U drugoj fazi projekta, na temelju evaluacije odgovora određene su tri manjinske skupine prema kojima su ispitanici pokazali najveću distanciranost, a to su homoseksualci, Romi i Kinezi. Dakle, atributi jedne seksualne i dvije etničke manjine pokazali su se kao nepoželjne sastavnice u poklon-paketu dominantnog (nacionalnog) identiteta. Zanimljivo je da se prag tolerancije prema navedenim skupinama pokazao ipak iznimno visokim. Andreja Kulunčić uspoređuje ga sa skandinavskim zemljama jer bi čak 86% ispitanika voljelo imati prijatelja Kineza, a 72% ispitanika romske susjede.² Međutim, visina tolerancije tog praga kao da je dijametralno suprotna svakodnevnom iskustvu. Njena nestvarnost može se iščitati, primjerice, iz negativno konotiranih novinskih naslova kao što je *Kajzerica*

² Iz članka pod nazivom *Andreja Kulunčić u razgovoru s Deom Vidović* objavljenog na portalu Kulturpunkt u siječnju 2009.

Andreja Kulunčić

◀ Galerija kao laboratorij socijalne normalizacije: radna atmosfera popratnih radionica, predavanja, prezentacija, produkcije virus-vijesti...

◀ Gallery as laboratory of social normalization: working atmosphere of the accompanying workshops, lectures, presentations, productions of virus-news...

seems to be diametrically opposite to everyday experiences. Its unreality can be seen, for example, from negatively charged headlines such as *Kajzerica becomes Chinatown* or street graffiti *Mamić, you're a Gypsy!* ¹ Sanja Potkonjak, the anthropologist from the project team, interprets such a discrepancy from the post-structuralist perspective as a dichotomy between 'the imaginary and the actual order', or the mythical (legal) ideal and the compromises in its application: 'In that sense, tolerance is only a space of desire and possibility that detects the crisis of the community.'³ The continuation of the project was driven by the results of the previous phases, so it focused on working with these three minority groups. Since it indicated the influences of mass media as one of the major causes of social distance, they assumed the central role in the further stages.

FROM THE WHITE CUBE TO THE LABORATORY OF SOCIAL CONSTRUCTION AND BEYOND... ¹ The transformation of the gallery space for the implementation of the last phases of the project is the work of the architects from the group

³ From the review of the results of research by Sanja Potkonjak; the programme booklet of the project *On the State of the Nation*, Gallery Miroslav Kraljević, pp. 19-20.

Andreja Kulunčić

▲ ARCHISquad: funkcionalnost i visoka estetika po low-budget načelu.

▲ ARCHISquad: functionality and high aesthetics according to low-budget principle.

postaje ‘Kineskica’ ili iz uličnog grafitu *Mamiću – Cigane!*. Antropologinja Sanja Potkonjak iz projektnog tima takvu diskrepanciju tumačiti iz poststrukturalističke perspektive kao dihotomiju između ‘zamišljenog i ostvarenog reda’, odnosno mitskog (zakonskog) ideala i kompromisnosti njegove izvedbe: ‘U tom je smislu, tolerancija tek prostor želje i mogućnosti koja detektira krizu zajednice [...]’.³ Nastavak projekta bio je usmjeren rezultatima iz prethodnih faza, tj. fokusiran na rad s trima navedenim manjinskim skupinama. Kao jedan od bitnih uzroka socijalne distance prepoznati su utjecaji masovnih medija, zato i njihova uloga u daljnjim fazama zauzima središnje mjesto.

OD WHITE CUBE DO LABORATORIJA SOCIJALNE KONSTRUKCIJE I DALJE... ▼ Za transformaciju galerijskog prostora u svr-

³ Iz osvrta na rezultate istraživanja Sanje Potkonjak; programska knjižica projekta *O stanju nacije*, Galerija Miroslav Kraljević, str. 19–20.

ARCHISquad ►
ARCHISquad ►

*ARCHISquad – the Squad for the Architecture of Conscience.*⁴ Their design and engineering intervention literally materialized the conceptual determinants of this complex project. They turned the gallery into a laboratory with all the elements necessary for the continuation of interdisciplinary work on the social experiment led by Andreja Kulunčić. They divided the premises into three functionally different parts: (1) A dynamic area for workshops and lectures with mobile elements – tables and chairs. (2) A research and exhibition area with an interactive archive and television screens. (3) A separate and closed-off audio-video studio. Restricted by low-budget design conditions, but experimenting with aesthetic and constructive aspects of recyclable materials, they constructed the exhibition space using primarily blocks of newspapers, cardboard tubes, OSB boards and power line fittings. Following the principle of do-it-yourself, they brought four tons of newspapers to the gallery, but this weight is hard to detect in the elegant final result. The main load-bearing element – the newspaper block – can also be seen as an aesthetic metaphor of social constructivist project settings. In fact, the stereotyped journalistic discourse is one of the building materials of the socially constructed otherness. Much as Andreja Kulunčić examines the possibility of deconstruction and reconstruction of media discourse, *ARCHISquad* examines the possibility of constructive ‘recycling’ of waste material. This cooperation resulted in a Special Mention at the 43rd Zagreb Salon. ▼ Such design is also the spatial precondition of audience participation in workshops, round tables, lectures and presentations about the topic of vulnerable minorities. The spatial realization of the project idea also reveals the ontological status of the art of Andreja Kulunčić: ‘There is no exhibit to be supported by space, but the synergy of idea and space makes it possible for people to participate in the work. Their participation is what is being exhibited; neither the space, nor the idea, nor the people themselves, but what happens at that moment. Of course, when there is nobody there, the space should reflect ... the possibility of participation.’⁵ An artistic event needs, therefore, not only the artist and her associates, but also an active, creative audience that is able to induce social changes outside the laboratory of the gallery. ▼ Audience participation was ensured by various workshops: the anthropological workshop ‘Media and the Other’, the journalistic workshop

⁴ ARCHISquad – authors and builders of the exhibition space: Ana Dana Beroš, Dora Dolečki, Vedran Družina, Mirna Horvat, Tajana Jaklenec and Vedran Jukić, with the friendly support of Roman Drašković, Jurica Jagar, Hrvojk Kalogjera and Fani Stipković, as well as the technicians William Linn and Marko Perožić.

⁵ From the author’s interview with Andreja Kulunčić.

hu izvedbe posljednjih faza projekta zaslužne su arhitektice i arhitekti iz grupe *ARCHISquad – odred za arhitekturu savjesti.*⁴ Svojom dizajnersko-inženjerskom intervencijom oni su, doslovno, materijalizirali konceptualne odrednice složenog projekta. Galeriju su pretvorili u laboratorij sa svim elementima potrebnim za nastavak interdisciplinarnog rada na socijalnom eksperimentu pod vodstvom Andreje Kulunčić. Prostor su podijelili na tri funkcionalno različita dijela: 1. dinamičan prostor za radionice i predavanja s pomičnim elementima: stolovima i stolicama; 2. istraživačko-izložbeni prostor s interaktivnim arhivom i televizijskom monitorima; 3. odvojeni, zatvoreni audio-video studio. Determinirani uvjetima *low-budget* dizajna, ali i eksperimentirajući s estetskim i konstruktivnim dimenzijama reciklažnog materijala, postav su konstruirali koristeći prvenstveno blokove novinskog papira, kartonske tube, OSB ploče i spojnice za elektrovođove. Vođeni *uradi sam* načelom, u galeriju su unijeli četiri tone novinskog papira, a ta se težina teško može otkriti iz elegantne finalne izvedbe. Glavni nosivi element – novinski blok – može se čitati i kao estetska metafora socijalno-konstruktivističkih projektnih postavki. Naime, upravo je novinarski diskurs stereotipizacije jedan od građivnih materijala društveno konstruirane drugotnosti. Slično kao što Andreja Kulunčić preispituje mogućnost dekonstrukcije i rekonstrukcije medijskog diskursa, *ARCHISquad* preispituje mogućnost konstruktivne ‘reciklaže’ otpadnog materijala. Ta suradnja urodila je i *Posebnim priznanjem 43. zagrebačkog salona*. ▼ Takav dizajn ujedno je i prostorni preduvjet participativnosti publike u radionicama, okruglim stolovima, predavanjima i prezentacijama na temu ugroženih manjina. Prostorna realizacija projektne ideje razotkriva i ontološki status umjetnosti Andreje Kulunčić: ‘Nema izložka koji prostor mora podržati, nego se u toj sinergiji ideje i prostora stvara mogućnost da ljudi participiraju u radu. To njihovo participiranje je to što se izlaže; ne – ni prostor, ne – ni ideja, ne – ni sami ljudi, nego baš to što se onda dogodi u tom trenutku. I naravno, kada nema nikoga, prostor bi trebao odražavati [...] mogućnost participativnosti’.⁵ Za umjetnički *događaj* potrebna je, dakle, uz umjetnicu i njene suradnike – aktivna, stvaralačka publika sposobna inducirati društvene promjene izvan galerijskog laboratorija. ▼ Sudjelovanje publike osigurano je organizacijom raznih radionica: antropološke *Mediji i drugi*, novinarske radionice *Pisanje o drugom*, radionice snimanja i montaže dokumentarnih reportaža te

⁴ ARCHISquad – autori i graditelji postava su: Ana Dana Beroš, Dora Dolečki, Vedran Družina, Mirna Horvat, Tajana Jaklenec i Vedran Jukić, uz prijateljsku podršku Romana Draškovića, Jurice Jagara, Hrvojk Kalogjera i Fani Stipković, te tehničara Williama Linna i Marka Perožića.

⁵ Iz autorova razgovora s Andrejom Kulunčić.

Andreja Kulunčić

‘Writing about the Other’, a documentary camera and cutting workshop, and a workshop about contemporary artistic practice.⁶ There were also presentations of works of various activist and socially sensitive organizations related to design, architecture, radio and video activism, as well as two round

⁶ The camera and cutting workshop was managed by Branko Vilus, the anthropological workshop by Korana Radman and Danijel Lončar, the journalist workshop by Marko Jurčić and Martina Topić, and the workshop of contemporary artistic practice by Andreja Kulunčić.

▲ Participativnost posjetitelja – preduvjet normalizacije dijagnostičiranog stanja.

▲ Degree of visitors’ participation – pre-condition for normalization of the diagnosed state.

radionice suvremene umjetničke prakse.⁶ Organizirane su i prezentacije radova raznih aktivističkih i socijalno osjetljivih organizacija vezane uz dizajn, arhitekturu, radio i video aktivizam te dva okrugla stola naslovljena *Etika novinarstva* i *O drugom*.⁷ U istraživačko-arhivskom dijelu galerije, u dokumentacijsku su, multimedijску instalaciju ujedinjene arhive raznih nevladinih udruga koje se bave promicanjem prava seksualnih i etničkih manjina. Dio arhiva sačinjavala je i zbirka od tristotinjak članaka iz dnevnih novina koje su, istražujući medijsko prikazivanje Roma, homoseksualaca i Kineza pronašle Ana Kutleša i Zorica Siročić. Tim, u pravilu stereotipnim tekstualnim prikazima, u sklopu instalacije sučeljeni su videointervjui koje je Andreja Kulunčić provela s pripadnicima navedenih manjinskih skupina, preispitujući njihovo viđenje medijske stereotipizacije.

VIRUS VIJESTI - MEDIJSKE SKULPTURE U Funkcija audio-video studija, uz dokumentarno bilježenje projekta, bila je i subverzivna produkcija kratkih novinskih i radioreportaža u kojima se pripadnici homoseksualne, romske i kineske manjine javljaju u drugačijem kontekstu od uobičajenog za novinske i radijske medije. O homoseksualcima je, primjerice, uobičajeno pisati u *Gay Pride* reportažama; o Romima obično u crnoj kronici. Kineze se pak obično percipira kao naše, *globalne* ekonomske druge koji svojom ekspanzijom ugrožavaju domaće tržište. U vijestima i reportažama produciranim pod vodstvom Nevene Tudor te plasiranim u pojedine medije, naši akteri progovaraju o svakodnevnim stvarima inače rezerviranim za dominantnije društvene grupe. Ne radi se o nekim velikim narativima, nego o komentarima toliko normalnim da si ih pripadnici marginaliziranih ‘ne-normalnih’ grupa obično ne mogu priuštiti u javnom diskursu. Bitno je primijetiti da se metoda ovakve intervencije razlikuje od aktivističkog pristupa koji je karakteriziran javnim ekspliciranjem i markiranjem problema. Andreja Kulunčić s detektiranim problemom suočava se također subverzivno, ali na suptilnijoj razini, pokrećući proces normalizacije medijskog diskursa između njegovih redaka, istovremeno zadržavajući forme uvriježenih medijskih obrazaca. Suptilnost metode naglašava nazivajući svoje intervencije *virusima*, a sama umjetnica – inicijatorica

⁶ Radionicu snimanja i montaže vodio je Branko Vilus, antropološku radionicu Korana Radman i Danijel Lončar, novinarsku Marko Jurčić i Martina Topić, a radionicu suvremene umjetničke prakse Andreja Kulunčić.

⁷ Sudionici/sudionice prvoga okruglog stola bili su Hrvoje Jurić, Sanja Potkonjak, Ankica Čakardić, a moderirala je Antonia Majača. Sudionici/sudionice drugog okruglog stola bili su Gordana Viločić, Ivica Đikić, Hajrudin Hromadžić, a moderirala je Mima Simić.

tables called ‘Journalism Ethics’ and ‘About the Other’.⁷ In the research and archive area of the gallery, an installation of documents and multimedia brought together the archives of various non-governmental organizations that promote the rights of sexual and ethnic minorities. The archive included the collection of around three hundred articles from daily newspapers, found by Ana Kutleša and Zorica Siročić when they researched how Roma, homosexuals and the Chinese were shown in the media. The installation confronts these largely stereotyped texts with the video interviews with the representatives of those minority groups, made by Andreja Kulunčić to examine their perspective on media stereotypes.

NEWS VIRUS – MEDIA SCULPTURES The audio-video studio was used not only for the documentary recording of the project, but also for the subversive production of short newspaper and radio stories where members of homosexual, Roma and Chinese minorities appear in a context that is unusual for newspaper and radio media. For example, homosexuals are usually the topic of Gay Pride articles; the Roma usually appear on crime pages. Finally, the Chinese are usually perceived as our *glocal* economic others, whose expansion hurts the Croatian market. In the news and stories produced under the guidance of Nevena Tudor and shown in different media, members of those minorities talk about everyday things that are otherwise reserved for more dominant social groups. These are not big narratives, but normal comments which the members of marginalized ‘not-normal’ groups usually cannot afford in public discourse. It must be noted that the method of such interventions differs from the activist approach, where the problem is made publicly explicit and marked. Andreja Kulunčić faces the detected problem in a subversive manner too, but on a subtler level, starting the process of normalization of media discourse between the lines, while keeping the forms of traditional media patterns. She points out the subtlety of her method by calling her interventions *viruses*; the artist herself, who initiated the intervention, remains invisible to potential addressees. Thus, when readers and listeners are exposed to virus news, they believe they are still moving through the space of traditional everyday media discourse. Assuming they accept such a discourse as legitimate and constituting a norm – because of its acceptable context and form – they might accept the message departing from the norm. Therefore, just like in stereotyped discourse,

⁷ Hrvoje Jurić, Sanja Potkonjak and Ankica Čakardić participated in the first round table, which was moderated by Antonia Majača. Gordana Viločić, Ivica Đikić and Hajrudin Hromadžić participated in the second round table, which was moderated by Mima Simić.

◀ Subverzivan pogled... Iz unutrašnjosti audio-video studija.

◀ Subversive view... From the inside of the audio-video studio.

intervencije, ostaje nevidljiva potencijalnim adresatima. Na taj način čitatelji i slušatelji u susretu s virus vijestima ostaju u uvjerenju da se i dalje kreću u prostoru uobičajenoga, svakodnevnog medijskog diskursa. Uz pretpostavku da takav diskurs prihvaćaju kao legitiman i normativno konstitutivan – radi prihvatljivog konteksta i forme – možda će prihvatiti i normativno izmaknutu poruku. Dakle – kao i u stereotipnom diskursu – izostaje djelovanje *firewalla*, virus se aktivira, a publika ostaje nesvjesna vlastite (kognitivne) participacije u umjetničkoj intervenciji. Za razliku od Beuysove *socijalne skulpture* koja podrazumijeva politički aktivizam i javnu eksplikaciju, Andrejina suptilnija, *medijska skulptura* ostaje implicitno zapisana u podtekstu javnog diskursa, osiguravajući tako istovremeno i subverzivnost i autonomnost umjetničkog djelovanja, ali i pozicioniranje umjetnice kao osviještenog, etičkog subjekta.

the firewall does not go up, the virus gets activated, and the audience remains unaware of their (cognitive) participation in the artistic intervention. Unlike Beuys’s *social sculpture* that assumes political activism and public explication, Andreja’s subtler *media sculpture* remains implicitly written in the subtext of the public discourse, ensuring both subversion and autonomy of artistic practice, but also the position of the artist as a conscious ethical subject.